Arme și podoabe de epocă târzie La Tène de la Bălăneşti, Judeţul Gorj

Daniel Spânu

Cuvinte-cheie: perioada târzie a La Tène-ului, fibula de tip Kostrzewski K, cuţite curbe, lance, grupul Padea – Panagjurski Kolonii

Key words: Late La Tène; Kostrzewski K fibula; curved dagger; lance; Padea-Panagjurski Kolonii group

Synopsis: In the autumn of 2015, in two distinct spots of a forest located between the villages Drăgoeni and Bălăneşti (Gorj county), several iron weapons and adornments of possible funeral origin have been discovered through unofficial surveys. By their morphology, some of the items are specific to Padea-Panagjurski Kolonii burial inventories. The Kostrzewski K fibula, the tubular bracelet with rod endings and the rectangular buckle have numerous and suggestive analogies outside this cultural group which imply its connection to the wide network of ceremonial exchanges during the Late La Tène period.

În toamna anului 2015, într-o pădure aflată între satele Drăgoeni (localitate componentă a municipiului Târgu Jiu) şi Bălăneşti (com. Bălăneşti, jud. Gorj), la nord de Drumul Naţional 67, câţiva căutători de comori au realizat două descoperiri distincte, cu arme şi podoabe de epocă La Tène. Primul lot de materiale (*fig. 1-2, Anexa 1*) a fost predat de către Valentin Marian Cîrstea Muzeului Judeţean Gorj „Alexandru Ştefulescu" (MJG) din Târgu Jiu în data de 6 octombrie 2015. Al doilea lot de materiale (*fig. 3, Anexa 2*) a fost predat aceleiaşi instituţii de către Sorin Doru Maria în data de 10 octombrie. Cei doi nu sunt localnici, ci împătimiţi căutători de comori[1]. Cu foarte mare probabilitate, cele două loturi de materiale nu au fost descoperite întâmpător, ci în urma unor investigaţii efectuate cu detectoarele de metale. În noiembrie 2015, autorităţile gorjene au anchetat locurile de descoperire. Cu acest prilej s-a constatat că cele două loturi de materiale au fost descoperite în două puncte distincte dintr-o pădure aflată pe teritoriul satului Bălăneşti. Din păcate, localizarea celor două descoperiri (inclusiv prin coordonate GPS) nu a fost precizată cu suficientă acuitate.

În noiembrie 2016 şi martie 2017, materiale de la Bălăneşti au fost curăţate şi tratate împotriva corodării în Laboratorul de Restaurare Metale al Institutului de Arheologie din Bucureşti (restaurator Georgiana Mureşan). Pe câteva dintre piese au fost observate resturi de sol care conţineau mici fragmente de oase incinerate, probabil umane. Ipoteza provenienţei funerare a materialelor este deci cât se poate de plauzibilă. Se poate pune întrebarea dacă aria din care provin cele două loturi de obiecte a fost folosită ca incintă funerară. Numai cercetări arheologice viitoare de teren vor putea lămuri acest aspect.

Trei dintre piesele de la Bălăneşti – mai precis cuţitele curbe de tip *sica – fig. 1/1-2, 3/1* – au fost deja semnalate în literatura de specialitate[2], dar condiţiile de descoperire, descrierea tehnică şi ilustrarea tuturor materialelor din cele două loturi nu au fost realizate până acum. Primul lot de la Bălăneşti conţine două cuţite curbe de tip

[1] Ion 2017

[2] Sîrbu, Borangic 2016, 33, nota 77 şi p. 122, nota 77.

sica, teaca cuţitul mai mic, un vârf de lance, o cataramă rectangulară, o fibulă de tip Kostrzewski K şi două piroane, toate de fier, precum şi o verigă de bronz (*fig. 1-2*, Anexa 1). Celui de al doilea lot îi aparţin un cuţitul de tip *sica* (lama este îndoită, mânerul rupt lipseşte), două verigi, o brăţară cu corp tubular şi tije terminale, un nit (de la mânerul unui cuţit curb), doi butoni hemisferici cu cleme de prindere, vârful unei lame (de cuţit/sica?) şi o fibulă de schemă La Tène mijlociu (*fig. 3, Anexa 2*).

Se poate pune întrebarea dacă unul dintre piroane, şi anume cel mai mic, 3,7 cm lungime (*fig. 2/9*), provine de la un scut. Pironul mai mare (5,2 cm lungime) nu a fost îndoit şi probabil nu a avut aceiaşi funcţiune ca cel dintâi. Cei doi butoni cu cleme laterale ar putea să reprezinte eventuale ornamente ale unei cămăşi de zale. De asemenea, se poate pune întrebarea dacă autorii celor două descoperiri au recuperat şi au predat totalitatea obiectelor descoperite.

Deşi provenienţa funerară a celor două descoperiri este foarte plauzibilă, identificarea loturilor ca două inventare funerare distincte este incertă, dacă nu chiar riscantă. Asocierea unui cuţit curb cu o lance este atestată în mai multe descoperiri ale grupului Padea-Panagjurski Kolonii[3]. În schimb, asocierea în inventarele funerare ale aceleiaşi grupe culturale a două cuţite curbe, dintre care unul este mai mare şi fără teacă, iar celălalt mai mic şi cu teacă nu a fost încă certificată. Astfel, cel dintâi lot reuneşte piese din cel puţin două, dacă nu mai multe inventare funerare. Pe de altă parte, asocierea în mormintele Padea-Panagjurski Kolonii a unor arme cu podoabe, fără să fie frecventă, este totuşi atestată de mai multe descoperiri. Astfel, nu se poate exclude posibilitatea ca unele dintre podoabele şi unele dintre armele de la Bălăneşti să provină din aceleaşi inventare funerare. Dintr-o perspectivă contextuală, cele două loturi sunt semnificative numai prin faptul că semnalează existenţa în pădurea de la Bălăneşti a unei incinte funerare aparţinând grupului Padea-Panagjurski Kolonii. Defuncţii înmormântaţi aici au fost înzestraţi însă nu numai cu însemne de tradiţie locală de dimensiuni mai mari (aşa cum sunt cuţitele curbe sau lancea), ci şi cu câteva obiecte de dimensiuni mai modeste, dar care indică unele conexiuni culturale îndepărtate şi totodată surprinzătoare.

Materialele de tradiţie locală

Armele din cele două loturi de la Bălăneşti sunt tipice pentru numeroase descoperiri funerare de tip Padea-Panagjurski Kolonii. Morfologia mânerului şi ornamentaţia lamei celor trei cuţite (*fig. 1/1-2, 3/1*) corespund tipului C din recenta clasificare propusă de V. Sîrbu şi C. Borangic[4]. Astfel de cuţite se regăsesc însă nu numai la nord de Dunăre[5], ci şi pe malul opus al fluviului, în special în regiunea Vratsa[6]. Ornamentarea poansonată a zonei mediane a lamei este frecventă şi se conturează ca o specificitate a cuţitelor curbe din bazinul Dunării Inferioare şi din sudul Transilvaniei. Astfel, cele trei cuţite curbe reflectă componenta locală a expresiei culturale a ansamblului funerar de la Bălăneşti. La fel poate fi considerată şi teaca (*fig. 2/4*) pentru

[3] Spânu 2004, 109, fig. 7.
[4] Sîrbu, Borangic 2016, 31-37/120-125.
[5] Sîrbu, Borangic 2016, 33-34/122-123.
[6] Popov 1929, 277-278, fig. 138/4-5, fig. 140/3-4, 283, fig. 146; Nikolov 1965, 180-181, fig. 20/d, 21/b, 185-186, fig. 25/a, 27/g; Nikolov 1981, 34-36, fig. 5/b; Nikolov 1990, 16, fig. 3/v, 20-22, fig. 9/g, 10/g, 11/b ş.a.; cf. Rustoiu 2001; Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 165-170.

care pot fi regăsite analogii în mai multe descoperiri ale grupului Padea-Panagjurski Kolonii, pe ambele maluri ale Dunării[7].

Lancea ilustrează o altă formă comună inventarelor funerare Padea-Panagjurski Kolonii[8]. Foarte probabil, uşoara îndoire a lamei (*fig. 1/3*) nu este modernă, ci antică şi ar putea indica o tentativă mai discretă de deteriorare intenţionată. În schimb, cuţitul mic din primul lot a fost îndoit atât la nivelul lamei, cât şi al mânerului (*fig. 1 /2*), în timp ce lama cuţitului din cel de al doilea lot a fost practic repliată, iar mânerul a fost pur şi simplu rupt. Practica distrugerii intenţionate a armelor este o practică frecventă în depunerile funerare din cea de a doua epocă a fierului, inclusiv din aria Padea-Panagjurski Kolonii [9] (*fig. 3/1*).

Fibula de schemă La Tène mijlociu (*fig. 3/9*) ar putea fi interpretată ca o variantă de fier, probabil mai târzie, a tipului Mötschwil, ale cărui exemplare, în genere de bronz, apar probabil încă de la sfârşitul fazei LT C1, dar se sincronizează mai frecvent începuturilor culturii oppidane din faza LT C2[10]. O astfel de fibulă a fost semnalată şi în aria Padea-Panagjurski Kolonii, la Desa, jud. Dolj[11]. Fibulele Mötschwil au fost percepute ca modele ale unor tipuri ulterioare[12]. Exemplarul de la Bălăneşti diferă faţă de fibulele tipice Mötschwil prin fixarea piciorului pe arc în apropierea resortului şi prin numărul sporit de spire al acestuia (nu doar 2+2, ci 5+4, *fig. 3/9*). Ambele caracteristici le regăsim în cazul unor forme de fibule de schemă La Tène mijlociu, uzuale însă în La Tène-ul târziu[13]. Schema generală a fibulei din lotul II de la Bălăneşti este asemănătoare unor fibule din ansambluri de la începutul La Tène-ului târziu, precum aşezările de la Tilişca şi Şura Mică sau mormântul 3 de la Sofronievo[14] şi s-ar putea considera că anunţă formele svelte de fibule, precum cele de tip Corlate şi Gura Padinii[15]. Cu alte cuvinte, schema generală ilustrată de fibula din lotul II de la Bălăneşti era încetăţenită în regiunea Dunării Inferioare la răspântia dintre La Tène-ul mijlociu şi cel târziu. Nimic nu împiedica folosirea unei fibule cu aparente analogii în faza LT C2 şi într-o perioadă ulterioară.

Fibula Kostrzewski K

Spre deosebire de fibula din lotul II de la Bălăneşti, cea din lotul I (*fig. 2/6*) constituie o noutate în România. Cele două frângeri în unghi aproape drept (una la mijlocul arcului, cealaltă lângă resort) sunt specifice tipului Kostrzewski K. În stadiul actual al cercetării astfel de fibule nu sunt cunoscute nici în Ungaria, nici în regiunile central şi vest-balcanice – în Slovenia, Croaţia, Bosnia sau Serbia. Două fibule descoperite în mormintele 8 şi 27/1983 la Vajuga *Pesak*[16] se aseamănă numai aparent exemplarelor Kostrzewski K. Arcul lor prezintă îndoiri sinuoase şi nu frângeri bruşte,

[7] De exemplu la Altimir şi Pavolce (Nikolov 1965, 176, fig./17, 181, fig. 21/v), Koinare (Nikolov 1981, 22, fig.11/g), Tărnava (Teodosiev, Torbov 1995, 33, fig. 21) sau Bulbuc, Cetate, Floreşti, Rastu, Şişeşti, Tărtăria ş.a. (Sîrbu, Borangic 2016, 67-92, 236, fig. 26/2, 239, fig. 29/2, 242-243, fig. 32/2, 33/4, 246, fig. 36).
[8] Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 171-172.
[9] Breadley 1982, Măndescu 2012.
[10] Collis 1984, 74; Márton 2004.
[11] Gherghe et al. 2010, 257-258, fig. 1/3.
[12] Cf. Maute 1994, 460-461; Márton 2004, 289; Zirra 2017, 53-54.
[13] Polenz 1978, 188-189, fig. 5; cf. Rustoiu 1997, 35-36; Spânu 2002, 104-111, fig. 23.
[14] Rustoiu 1997, 33-34, 175, fig. 19/3 şi 5; Nikolov 1981, 34-36, fig. 4/b.
[15] Rustoiu 1997, 175-176, fig. 19/8 şi fig. 20.
[16] Popović, Sladić 1997, 106, fig. 6/7; Vasić 2004, 109-110, no. 175-176.

atât de caracteristice acestui tip. Prima îndoire a arcului se face la o anumită distanţă de resort şi nu lângă acesta. Astfel, fibulele de la Vajuga *Pesak* ar putea fi cu greu încadrate tipului Kostrzewski K. Tipul Kostrzewski K nu a fost până acum semnalat nici în literatura de specialitate românească[17]. Câteva fibule de pe teritoriul României ar putea fi suspectate să corespundă însă tipului Kostrzewski K[18]: Ostrovul Şimian[19], Deva[20] şi Cernat[21]. Totuşi, frângerile bruşte, aproape în unghi drept, ale arcului fibulelor Kostrzewski K nu le recunoaştem nici în aceste cazuri. Ca şi fibulele de la Vajuga, cele de la Ostrovu Şimian, Deva sau Cernat ar putea fi percepute, cel mult (!), ca replici degenerate ale tipului Kostrzewski K. Din această perspectivă, se poate considera că fibula de la Bălăneşti reprezintă cel dintâi exemplar „autentic" Kostrzewski K din România. Unicitatea fibulei de la Bălăneşti pledează pentru interpretarea acesteia ca import adus dintr-un mediu extern şi îndepărtat ariei Padea-Panagjurski Kolonii. Cea mai apropiată analogie certă pentru fibula de la Bălăneşti poate fi regăsită în aria culturii Poieneşti-Lukaševka, în locuinţa 3 din aşezarea de la Kruglik (pentru localizare: *fig. 4*)[22]. Fără să fi fost curăţată de oxizi şi neclar ilustrată, fibula de la Kruglik a fost încadrată eronat, dar cu reţineri („wahrscheinlich") tipului Babeş III.1[23]. Revizuirea încadrării tipologice a fibulei de la Kruglik, ca exemplar Kostrzewski K, nu avea însă să întârzie[24]. Trebuie remacat însă faptul că şi în aria Poieneşti-Lukaševka, fibula Kostrewski K constituie o raritate. Astfel, originea fibulei de la Bălăneşti trebuie căutată mai departe.

Fibula Kostrzewski K (cunoscută şi sub denumirile „geknickte Fibeln mit Rahmen Nadelhalter"/ „Knickfibeln"/ „dreieckige Fibeln") constituie una dintre formele caracteristice ale fazei târzii a epocii fierului preroman din aria culturilor Przeworsk, Oksiwie şi Jastorf (*fig. 4*)[25]. Thomas Völling propunea chiar distingerea unui „orizont" al fibulelor Kostrzewski K[26]. Relativ sincrone şi parţial ulterioare fibulelor de tip Beltz J[27], fibulele Kostrzewski K se regăsesc în contexte din faza târzie a culturii oppidane din Bavaria, Boemia şi Moravia (LT D1), dar şi în contexte ulterioare abandonării centrelor protourbane central-europene din perioada caesarică şi protoaugusteică[28]. Fibulele Kostrzewski K sunt reprezentative pentru două grupe culturale atribuite unor comunităţi „germanice" efemere, dar datate satisfăcător: grupa Kobili din nordul Boemiei, datată în faza LT D1[29] şi grupa Bavariei de Sud-Est, datată în faza LT D2a[30]. O datare similară este acceptată şi în cazul unor contexte funerare cu fibule Kostrzewski K din regiunea treveră[31]. Astfel, se poate considera că tipul Kostrzewski K a fost elaborat în aria culturilor Jastorf şi Przeworsk în faza LT D1, de unde s-a răspândit mai întâi prin

[17] cf. Rustoiu 1997; Zirra 2017.
[18] Sugestie Aurel Rustoiu, 14 octombrie 2017, Târgu Mureş.
[19] Rustoiu 1997, 100, lista 6, nr. 13; Sîrbu, Rustoiu 1999, 83, fig. 9/10; Popilian 1999, 61, fig. 9/9.
[20] Rustoiu 1997, 184, fig. 28/3.
[21] Székely 1983, 147, fig. 3/1.
[22] Pachkova 1977, 26, fig. 3/mijloc; Eremenko 1997, 116.
[23] Babeş 1993, 222; tipul este cunoscut şi sub denumirile de *Cammerfibeln* or *Stufenfibeln* în literatura germană.
[24] Meyer 2001, 172-173; Völling 2005, 104-109; Munteanu, Iarmulschi 2013, 82.
[25] Hachmann 1961; Völling 1994, 163-168; Meyer 2001, 161-162, fig. 1; Rieckhoff 2008, 6, fig. 3.
[26] Völling 1994, 171.
[27] Völling 1994, 167-168, tab. 3.
[28] Demetz 1999, 194-195.
[29] Salać 2013, 141-144.
[30] Rieckhoff 1992, 103 şi 107-108.
[31] Leifeld 2007, 90-95; Nickel 2011, 19-20.

intermediul schimburilor, apoi al migraţiilor şi în regiunile central-europene. Aici, fibule Kostrzewski K au continuat să fie utilizate şi în faza LT D2. Aflată departe de aria comună de răspândire a fibulelor Kostrzewski K, piesa din România ar putea constitui un import mai târziu, probabil ulterior fazei LT D1. În termenii unei cronologii absolute fibula, de la Bălăneşti ar putea constitui un indicator al mijlocului secolului I a. Chr.

O astfel de datare nu este deloc neverosimilă pentru inventarele grupei Padea-Panagjurski Kolonii. De exemplu, brăţara de argint de la Dubova[32] permite sincronizarea înmormântării de aici cu faza timpurie a tezaurelor dacice – faza prin excelenţă a fibulelor cu noduri de la mijocul secolului I a. Chr.[33] Tot în această fază poate fi plasată şi receptarea în Transilvania a importurilor republicane, fie sub forma denarilor sau a drahmelor[34], fie sub forma unor recipiente de lux[35]. Astfel, importul unei fibule specifice ariei Przeworsk corespunde perioadei în care contactele supraregionale ale comunităţilor în regiunile Dunării Inferioare şi Transilvaniei s-au intensificat într-o măsură fără precedent.

Pentru determinarea căilor de pătrundere a fibulei Kostrzewski K la Bălăneşti, două ipoteze pot fi luate în considerare: (1) o conexiune central-europeană, de-a lungul Dunării până în zona Boemia-Moravia; (2) o conexiune est-carpatică cu aria Przeworsk intermediată prin cultura Poieneşti-Lukaševka. Deşi unele materiale din perioada timpurie a culturii Przeworsk sunt semnalate în Ungaria şi Slovacia[36], absenţa fibulelor Kostrzewski K în Bazinul Carpatic izolează cea dintâi dintre ipoteze pe tărâmul incertitudinilor. Plauzibilitatea conexiunii est-carpatice este sugerată de descoperirea la Kruglik, mai sus evocată. Rolul de mediator al grupei Poieneşti-Lukaševka între comunităţile din regiunea Dunării Inferoare şi cele din ţinuturile nord-carpatice nu poate fi subestimat. Relaţiile grupei Poieneşti-Lukaševka cu culturile germanice central-nord-europene sunt bine documentate[37], iar relaţiile ei cu grupele de la Dunărea de Jos, din Serbia şi din Transilvania nu sunt nici ele lipsite de consistenţă (*cf. infra*). Prin analogiile ei est-carpatice, brăţara din lotul 2 de de la Bălăneşti pledează substanţial în favoarea ipotezei unor contacte cu între gupele Padea-Panagjurski Kolonii şi Poieneşti-Lukaševka.

Brăţara cu corp tubular şi terminaţii filiforme

Brăţara cu corp tubular şi terminaţii cu aspect de tije de fier (*fig. 3/4*) nu este o formă frecventă în repertoriul morfologic al grupei Padea-Panagjurski Kolonii. Totuşi două exemplare similare au fost semnalate în Bulgaria[38] sau în sudul Olteniei[39], dar sunt lipsite de oricare detalii contextuale. În Transilvania, două brăţări cu corp tubular de bronz au fost descoperite în centrul fortificat de la Costeşti[40]. Datarea începuturilor acestei fortificaţii montane înaintea mijlocului secolului I a. Chr. îşi aşteaptă încă justificarea. O altă brăţară cu corp tubular, fragmentară, aparţine inventarului

[32] Spânu 2004.
[33] Spânu 2002, 96-100; Spânu 2012, 142-145.
[34] Chiţescu 1981; Conovici 1986; Lockyear 1997.
[35] Beldiman 1988.
[36] Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 199, nota 95.
[37] Babeş 1969; Babeş, Untaru 1969; Babeş 1993, 149-152; Babeş 2005; cf. Bochnak, Urman 2016, 285-287 ş.a.
[38] Exemplar inedit în Colecţia Severeanu din Bucureşti, inv. no. 19330.
[39] Împrejurimile satului Bistreţ, jud. Dolj, informaţie neverificată Ion Motzoi Chicideanu 1995.
[40] Rustoiu 1996, 94-95, 133, nota 68, 278, fig. 42/5.

mormântului nr. 105 de la Karaburma, din care mai provin un cuţit şi un vârf de lance[41]. Mormântul nu conţine însă indicatori de datare mai precişi, astfel că includerea lui în faza IV (85-15 a. Chr.) a necropolei de la Karaburma[42] poate fi privită cu suspiciune. Nu se poate preciza nici dacă fragmentele tubulare de fier din mormintele 92 şi 97 ale aceleiaşi necropole, datate în LT D1, provin sau nu de la brăţări similare celei de la Bălăneşti[43].

Dacă analogiile brăţării de la Bălăneşti în descoperiri din Serbia şi din Transilvania nu sunt edificatoare pentru o datare satisfăcătoare, în schimb, în necropolele Poieneşti-Lukaševka, brăţările cu corp tubular şi extremităţi filiforme se asociază cu fibule de tip Babeş II.3.a-b şi respectiv II.4.a-b (*fig. 5*). Astfel, ele pot fi sincronizate fazei mijlocii („Y") a culturii Poieneşti-Lukaševka din sistemul cronologic elaborat de Mircea Babeş[44]. Mai recent, Vasile Iarmulschi a enumerat brăţările cu corp tubular printre formele specifice ale etapei a II-a a aceleiaşi culturi[45]. Lectura atentă a înserierii, precum şi a rezultatelor ei[46] conduce însă la concluzia că aceste brăţări se asociază cu fibule specifice etapei a III-a din cronologia aceluiaşi autor. Atât faza mijlocie („Y") din cronologia lui Babeş, cât şi faza a III-a din cronologia lui Iarmulschi pot fi sincronizate fazei La Tène D1. Dacă M. Babeş aprofundase consistent raportul dintre evoluţia culturii Poieneşti-Lukaševka şi sistemele cronologice central- şi nord-europene[47], argumentele sincronizării propuse de Iarmulschi[48] trebuie subînţelese. Înrudirea tipologică dintre fibulele Babeş II.4.a-b şi fibulele Beltz J din Europa Centrală (majoritatea de bronz), respectiv Kostrzewski H din Europa nord-centrală (majoritatea de fier) a fost recunoscută constant în literatura de specialitate[49] şi conferă consistenţă sincronizării dintre faza „Babeş Y" / „Iarmulschi III" a culturii Poieneşti-Lukaševka şi faza La Tène D1, respectiv faza A2 a epocii fierului preroman. Trebuie remarcat faptul că brăţările cu corp tubular nu se asociază fibulelor din faza de început a culturii Poieneşti-Lukaševka şi, astfel, nu ar putea fi corelate fazei LT C2 din cronologia Europei Centrale.

Brăţările cu corp tubular şi capete filiforme se înscriu în cateogoria acelor tipuri de obiecte care reflectă contacte supraregionale strânse între grupele de la Dunărea Mijlocie şi Inferioară şi cele aflate la est şi nord de Carpaţi[50], alături de paftalele de tip Laminci[51], fibulele cu picior lanceolat cu analogii în cultura Zarubincy[52] sau de acele produse ceramice „bastarne" descoperite la Moreşti sau Şeuşa în Transilvania[53], dar şi la Satu Nou în Dobrogea[54]. Prin urmare, comunitatea de epocă târzie La Tène de la Bălăneşti nu era deconectată de la reţeaua de schimburi culturale interregionale.

[41] Todorović 1972, 33-34, pl. XXXII/mormântul 105/2.
[42] Todorović 1972, 86 şi 92-93.
[43] Todorović 1972, 32, 35; Ljuština, Spasić 2016, 327, 336, pl. 2/4/8, mormântul 97 şi 338, pl. 4/10-11, mormântul 92.
[44] Babeş 1993, 148, fig. 44.
[45] Iarmulschi 2016, 489.
[46] Iarmulschi 2016, 486, fig. 13 şi 488, fig. 15.
[47] Babeş 1993, 148-152.
[48] Cf. Iarmulschi 2016, 484.
[49] Babeş 1993, 93, note 231; Völling 1994, 159; Zirra 2017, 59.
[50] Cf. Popović 1999, 48-51, fig. 3.
[51] Babeş 1983, Guštin 2011, 127-128.
[52] Popovic 1994; Rustoiu 1997, 36-37; Zirra 2017, 58-59.
[53] Ferencz 2011, 171-178.
[54] Conovici 1992, Conovici 1996.

Catarama rectangulară

Catarama rectangulară (*fig. 2/5*) are aspectul unei plăci dreptunghiulare ajurate, cu şiruri de incizii liniare aplicate pe laturile lungi. Cârligul a dispărut datorită puternicei oxidări a piesei. Astfel de catarame sunt specifice perioadei târzii La Tène (LT D1-D2) şi au cunoscut o largă răspândire în din zona văii Rinului şi până în Crimeea[55]. Motivele pentru care unele descoperiri (Altimir, Sofronievo, Blandiana) ar putea data încă din perioada La Tène C2[56] nu au fost suficient precizate în litaratura de specialitate. Faţă de cataramele cunoscute până acum, exemplarul de la Bălăneşti se distinge prin ornamentarea gravată, aplicată pe ambele feţe şi prin forma generală mult alungită, cu cârligul dezvoltat pe una dintre laturile scurte. Aceste caracteristici nu permit o încadrare acurată a exemplarului de la Bălăneşti în clasificarea propunsă de P. Łuczkiewicz şi M. Schönfelder[57]. O analogie mai apropiată este însă oferită de catarama dintr-un mormânt de la Simferopol (Neapolisul Scitic)[58].

Deşi asocierile cataramelor rectangulare cu piese de harnaşament şi arme sunt frecvente[59], totuşi, ele au fost integrate şi în inventare considerate „feminine"[60]. În aceste condiţii, nu se poate preciza dacă piesa de la Bălăneşti provine cu certitudine dintr-un mormânt cu echipament militar sau dintr-unul „feminin".

Asocierile din mormâtul 15 de la Ornavasso „San Bernardo"[61] prezintă un interes deosebit, deoarece permit sincronizarea cataramelor rectangulare cu moda fibulelor fastuoase cu resort larg de schemă La Tène mijlociu, dar datate în perioada târzie La Tène[62]. Începuturile acestei „mode" pot fi corelate apariţiei în faza LT D1a a exemplarelor mari ale fibulelor de tip Misano din nordul Italiei[63]. În Croaţia şi Serbia această modă este ilustrată de fibulele de tip Jarak, incluse de Dragan Božič în fazele Mokronog IIIa/Belgrad 3/LT D1[64]. Pentru discuţia de faţă este mai puţin important dacă această modă supraregională trebuie sincronizată exclusiv „fazei LT D1" sau a fost continuată, pe alocuri, şi în „faza LT D2". Foarte probabil, efectele cele mai târzii ale acestei „mode" sunt ilustrate în Transilvania de fibulele cu noduri, specifice fazei timpurii a tezaurelor dacice[65]. Totodată, această fază corespunde şi momentului de pătrundere a importurilor republicane în regiunile de est ale Bazinului Carpatic, printre care se numără şi cana Ornavasso-Gallarate de la Lupu[66], situla de tip Eggers 20 de la Cugir[67] sau numeroasele tezaure cu denari republicani târzii[68]. Importul de bunuri de preţ era însoţit şi de importul de idei şi de noi modele culturale. După cum am arătat mai sus, tot în acea vreme putea fi receptată şi fibula Kostrzewski K la Dunărea Inferioară. Practic, catarama de la Bălăneşti poate fi sincronizată relativ fibulei Kostrzewski K.

---

55 Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 162-164, fig. 5, 200-202, lista 1; o opinie diferită la Sîrbu, Borangic 2015, 375.
56 Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 162.
57 Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 163-165, fig. 4
58 Pogrebova 1961, 128, 166, fig. 35/10; Božič 2001, 185, 196, fig. 11/2.
59 Božič 2001, 185.
60 Martin-Kilcher 1998, 197-203, fig. 7/SB15; cf. Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 162.
61 Graue 1974, 59, pl. 17/3.
62 Spânu 2002, 104-111.
63 Agostinetti, Knobloch 2010, 13, fig. 7.
64 Božič 2008, 146.
65 Spânu 2012, 142-145.
66 Spânu 2002, 111-115.
67 Rustoiu 2009, 33, fig. 1 şi 4.
68 Chiţescu 1981; Lockyear 1997.

Implicit, cele două piese au putut face parte fie din acelaşi inventar, fie din înmormântări alăturate relativ sincrone.

Încheiere

Într-o serie de contribuţii recente, cuţitele de tip *sica* au fost percepute ca simboluri ale militarismului autarhic dacic[69]. Trebuie precizat că armele şi piesele de harnaşament din mormintele Padea-Panagjurski Kolonii nu reprezintă în mod necesar simboluri beligerante, ci accesorii ale eroizării şi apoteozei defuncţilor[70]. Chiar dacă integritatea inventarelor funerare de la Bălăneşti a fost compromisă, ansamblul funerar de aici ne reaminteşte un aspect adesea trecut cu vederea. Pe lângă armele de dimensiuni relativ mai mari, inventarele Padea-Panagjurski Kolonii pot să conţină şi obiecte mai mici, dar înzestrate cu o expresivitate culturală particulară şi, uneori, aduse de pe tărâmuri îndepărtate. Recurgerea la astfel de importuri reflectă conectarea comunităţilor locale de la Dunărea Inferioară şi din Transilvania la întinse reţele de schimburi culturale şi ceremoniale. Fibula Kostrzewski K sau brăţara cu corp tubular de la Bălăneşti reprezintă unele dintre acele vestigii ale unei mobilităţi multi-direcţionale dezvoltate chiar şi fără aportul Romei în perioada târzie a La Tène-ului[71]. Această intensificare a contactelor supraregionale nu poate fi însă datată înaintea începutului secolului I a. Chr. Pe atunci, nu numai comunităţile locale din estul Arcului Carpatic începeau să îşi facă simţită prezenţa în peisajul Europei est-centrale, ci şi Europa La Tène-ului târziu le descoperea particularismul. Indiferent de etnicitatea lor, defuncţii de la Bălăneşti îşi dezvăluie o identitate culturală cosmopolită.

N.b. Realizarea acestui articol a fost sprijinită de: dr. Radu Băjenaru (Bucureşti), dr. Kirsten Hellström (Iena/Berlin), dr. Vasile Iarmulschi (Berlin), prof. dr. Maciej Karwowski (Viena), prof. dr. Michael Meyer (Berlin), dr. Vladimir Mihajlović (Novi Sad), Georgiana Mureşan (Bucureşti), dr. Vlad V. Zirra (Bucureşti).

Anexa 1 (lotul 1)

1. Cuţit curb (”sica”); fier; decor poansonat în zona mediană a lamei; lungime: 41,7 cm; MJG, inv. 29040. Fig. 1/1.
2. Cuţit curb (”sica”); fier; iron; mânerul şi lama uşor îndoite; decor poansonat în zona mediană a lamei; lungime: 38,2 cm; MJG, inv. 29041. Fig. 1 /2.
3. Vârf de lance; fier; uşor îndoită; lungime: 43,7 cm; MJG, inv. 29042. Fig. 1/3.
4. Teaca unui cuţit curb (probabil nr. 2); tablă din fier; decor gravat şi poansonat linear pe o parte; trei orificii de ataşare pe partea opusă; lungime: 21,8 cm; MJG, inv. 29043 (partea superioară) şi 29044 (partea inferioară); 2/4
5. Cataramă rectangulară; fier; ornamente gravate pe laturile lungi, pe ambele părţi; lungime: 5,4 cm; lăţime: 2,8 cm; grosime 0,23 cm; MJG, inv. 29045. Fig. 2/5.
6. Fibulă de tip Kostrzewski K; fier; pciorul şi portagrafa deteriorate, resortul rupt; ornamente liniare pe arc; lungimea actuală: 5,2 cm; MJG, inv. 29046ab. Fig. 2/6.
7. Tijă cu cârlige terminale; lungime: 6,9 cm; grosime: 0,28 cm; MJG, inv. 29046c. Fig. 2/7.

[69] Sîrbu, Borangic 2015, 378-379 Sîrbu, Borangic 2016, 47; Borangic 2017, 189-190.
[70] Kull 1997.
[71] Łuczkiewicz, Schönfelder 2008, 199: ”... Spuren einer Mobilität auch ohne das Zutun Roms”.

8. Piron din fier; lungime: 5,3 cm; MJG, inv. 29047. Fig. 2/8.
9. Piron din fier; lungime: 3,7 cm; MJG, inv. 29048. Fig. 2/9.
10. Verigă din bronz; diametru: 2,5 cm; MJG, inv. 29049. Fig. 2/10.

Anexa 2 (lotul 2)

1. Cuţit curb (”sica”); fier; două şiruri poansonate de-a lungul canalului de scurgere pe lamă; mânerul lipseşte; lungime: 29 cm; MJG, inv. 29070. Fig. 3/1.
2. Verigă din fier; diam.: 3,1 cm; MJG, inv. 29071. Fig. 3/2.
3. Verigă din fier; diam. 2,7 cm; MJG, inv. 29072. Fig. 3/3.
4. Brăţară cu corp tubular şi terminaţii filiforme; fier; diam. 8,3 cm; MJG, inv. 29073. Fig. 3/4.
5. Nit din fier de la mânerul unui cuţit curb; triunghi poansonat pe floare (similar nitului păstrat pe cuţitul nr. 1); lungime: 2,4 cm; MJG, inv. 29074. Fig. 3/5.
6. Aplică hemispherică din fier cu cleme laterale de prindere; diam: 1,9 cm; MJG, inv. 29075. Fig. 3/6.
7. Aplică hemispherică din fier cu cleme laterale de prindere; diam: 1,9 cm; MJG, inv. 29076. Fig. 3/7.
8. Vârf de lamă (de la un cuţit?); fier; lungime: 3,1 cm; MJG, inv. 29077. Fig. 3/8.
9. Fibulă de schemă La Tène mijlociu; fier; lungime: 10,4 cm; MJG, inv. 29078. Fig. 3/9.

Lista figurilor

Fig. 1 Armele din fier din primul lot de obiecte de la Bălăneşti. Desene după original.
Fig. 2 Teaca şi piesele de podoabă din primul lot de la Bălăneşti. Desene după original.
Fig. 3 Cuţitul curb şi piesele de podoabă ale celui de al doilea lot de obiecte de Bălăneşti. Desene după original.
Fig. 4 Răspândirea fibulelor de tip Kostrzewski K. În legendă: cercurile - înmormântări; triunghiuri: aşezări; simbolurile mici: o fibulă; simbolurile mijlocii: 2-5 fibule; simboluri mari: 6 sau mai multe fibule. După Meyer 2001, 162, fig. 1, cu completări.
Fig. 5 Tipurile de fibule (după Babeş 1993, 90-95, fig. 24) asociate brăţărilor cu corp tubular în morminte Poieneşti-Lukaševka.

Fig. 1. Iron weapons from the first batch of artefacts from Bălăneşti. Draws after original.
Fig. 2. Scabbard and adornments from the first batch from Bălăneşti. Draws after original.
Fig. 3. Curved dagger and adornaments from the second batch from Bălăneşti. Draws after original.
Fig. 4. Distribution of Kostrzewski K fibulae; circles: burials; triangles: settlemets; little symbol: one fibula; middle symbol: 2-5 fibulae; big symbol: 6 or more fibulae; after Meyer 2001, 162, fig. 1.
Fig. 5. Fibulae types (after Babeş 1993, 90-95, fig. 24) associated with tubular bracelets in Poieneşti-Lukaševka graves.

Literatura citată

Agostinetti, Knobloch 2010 - Agostinetti P. P., Knobloch R., *La cronologia della tarda età di La Tène e dell'età augustea nella Transpadana centro-occidentale*, Bollettino di Archeologia on line I, 2010, Volume speciale F/F10/2, 3-21.

Alexandrescu 1983 - Alexandrescu A. D., *Tombes de chevaux et pièces de harnais dans la nécropole gète de Zimnocea*, Dacia 27, 1983, 67-78.

Babeş 1969 - Babeş M., *Noi date despre arheologia şi istoria bastarnilor. O fibulă „pomeraniană" descoperită la Ghelăieşti*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche 20, 2, 1969, 195-218.

Babeş 1983 - Babeş M., *Paftale Latène tîrzii din sud-estul Europei*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie 34, 3, 1983, 196-221.

Babeş 1993 - Babeş M., *Die Poieneşti-Lukaševka-Kultur. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte im Raum östlich der Karpaten in den letzten Jahrhunderten vor Christi Geburt*, Bonn 1993.

Babeş 2005 - M. Babeş, *The brooch from Horodica: Dacian, Celtic or Germanic?* in: H. Dobrzańska, V. Megaw, P. Poleska (eds.), *Celts on the Margin. Studies in European Cultural Interaction. 7th c. BC- 1st c. AD. Dedicated to Zenon Woźniak*, Kraków 2005, 121-129.

Babeş, Untaru 1969 - Babeş M., Untaru I., *Die früheste latènezeitliche Germanische Fund aus der Moldau. Der Kronenhalsring von Davideni*, Dacia 13, 1969, 283-290.

Beldiman 1988 - Beldiman C., *Cu privire la difuziunea produselor de bronz italice în Dacia preromană (descoperirea de la Ţigăneşti, jud. Teleorman)*, Thraco-Dacica 9, 1-2, 1988, 75-82.

Bochnak, Urman 2016 - Bochnak T., Urman K., *Les sépultures à inhumation dans la culture de Przeworsk à la période préromaine et au début de la période des influences romaines*, în: Sîrbu V., Jevtić M., Dimitrović K., Ljuština M. (eds.), *Funerary Practices during the Bronze and Iron Ages in Central and Southeast Europe. Proceedings of the 14th International Colloquium of Funerary Archaeology in Čačak, Sebia, 24th-27th September 2015*, Beograd- Čačak 2016, 271-291.

Borangic 2017 - Borangic C., *Seniorii războiului în lumea dacică. Elite militare din secolele II a. Chr. – II p. Chr. în spaţiul carpato-dunărean*, Brăila - Alba Iulia 2017.

Božič 2001 - Božič D., *Ljudje ob Krki in Kolpi e latenski dobi*, Arheološki vestnik 52, 2001, 181-198.

Božič 2008 - Božič D., *Late La Tène-Roman cemetery in Novo mesto. Ljubljanska cesta and Okrajno glavarstvo. Studies on fibulae and on the relative chronology of Late La Tène period. Poznolatensko-rimsko grobišče v Ljubljanska cesta in Okrajno glavarstvo. Študije o fibulah in o relativni kronologiji pozne latenske dobe,* Ljubljana 2001.

Chiţescu 1981 - Chiţescu M., *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State: the Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type*, British Archaeological Reports 112, 1981.

Collis 1984 - Collis J., *Oppida, Earliest Towns North of the Alps*, Sheffield 1984.

Conovici 1986 - Conovici N., *Aspecte ale circulaţiei drahmelor din Dyrrhachium si Apollonia în Peninsula Balcanica şi in Dacia*, Buletinul Societăţii Numismatice Române 77-79, 1986, 68-88.

Conovici 1992 - Conovici N., *Noi date arheologice privind începuturile culturii Poieneşti-Lukaševka şi prezenţa bastarnilor în Dobrogea*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie 43, 1, 1992, 3-14.

Conovici 1996 - Conovici N., *Pe marginea unei recenzii*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie 47, 4, 1996, 369-373.

Demetz 1999 - Demetz S., *Fibeln der Spätlatène- und Frühen Kaiserzeit in den Alpenländern*, Frühgeschichtliche und provinzialrömische Archäologie. Materialien und Forschungen, Band 4, 1999.

Eremenko 1997 - Eremenko V. E., *„Kel'tskaia vual'" i zarubinetskaia kul'tura*, Sankt-Petersburg 1997.

Ferencz 2011 - Ferencz I. V., About the End of Celtic presence in South-Western Transylvania, in: M. Guštin, M. Jevtić, *The Eastern Celts. The Communities between the Alps and the Black Sea*, Koper-Beograd 2011, 171-178.

Gherghe *et al*. 2010 - Gherghe P., Ridiche F., Bâsceanu M., *Câteva consideraţii privind descoperirile de epocă La Tène din arealul geografic al localităţilor Desa-Ciuperceni, jud. Dolj*, Analele Universităţii din Craiova, Seria Istorie, Anul XV, nr. 1(17), 2010, 255-259.

Graue 1974 - Graue J., *Die Gräberfelder von Ornavasso. Eine Studie zur Chronologie der späten Latène- und frühen Kaiserzeit*, Hamburger Beiträge zur Archäologie. Beiheft 1, 1974.

Guštin 2011 - M. Guštin, *On the Celtic tribe of Taurisci. Local identity and regional contacts in the ancient world*, in: M. Guštin, M. Jevtić, *The Eastern Celts. The Communities between the Alps and the Black Sea*, Koper-Beograd 2011, 119-128.

Hachmann 1961 - Hachmann R., *Die Chronologie der jüngeren vorrömischen Eisenzeit. Studien zum Stand der Forschung im nörtlichen Mitteleuropa und in Scandinavien*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 41, 1960 (1961), 1-276.

Iarmulschi 2016 - Iarmulschi V., *A few considerations regarding the chronology of the Poieneşti-Lucşeuca culture*, Praehistorische Zeitschrift 91, 2, 2016, 471-494.

Ion 2017 - Ion A., *Descoperire arheologică uriaşă într-o pădure din Gorj: matriţă folosită de geto-daci pentru turnarea monedelor*, http://adevarul.ro/locale/targu-jiu/

Kull 1997 - Kull B., *Tod und Apotheose. Zur Ikonographie in Grab und Kunst der jüngere Eisenzeit an der unteren Donau und ihrer Bedeutung für die Interpretation von „Prunkgräber"*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 78, 1997, 197-466.

Leifeld 2007 - Leifeld H., *Endlatène- und älterkaiserzeitliche Fibeln aus Gräbern des Trierer Landes. Eine antiquarisch-chronologische Studie*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 146, Bonn 2007, 90-95.

Ljuština, Spasić 2016 - Ljuština M., Spasić M., *Brothers-in-Shears in the Afterlife: La Tène Warrior Panoply and Chronology at Belgrad-Karaburma*, in: Berecki S., *Iron Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş, 8-10 October 2015*, Cluj-Napoca 2016, 325-338.

Lockyear 1997 - Lockyear K., *The Supply of Roman Republican Denarii to Romania*, Studii şi Cercetări de Numismatică 11, 1995 (1997), 85-102.

Łuczkiewicz, Schönfelder 2008 - Łuczkiewicz P., Schönfelder M., *Untersuchungen zur Ausstatung eines späteisenzeitlichen Reitterkriegers aus dem südlichen Karpaten- oder Balkanraum*, Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 47, 2008, 159-210.

Măndescu 2000 - Măndescu D., *Fibulele de schemă Latène în perioada timpurie şi mijlocie a celei de a doua epoci a fierului pe teritoriul vechii Dacii*, Crisia 30, 2000, 45-80.

Măndescu 2012 - Măndescu D., *Killing the Weapons. An Insight on Graves with Destroyed Weapons in Late Iron Age Transylvania*, în: Berecki S. (ed.), *Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş, 7-9 October 2011*, Târgu Mureş 2012, 343-356.

Martin-Kilcher 1998 - Martin-Kilcher S., *Gräber der späten Republik und der frühen Kaiserzeit am Lago Maggiore: Tradition und Romanisierung*, în: Fasold P., Fischer T., von Hesberg H., Witteyer M. (ed.), *Bestattungssite und Kulturelle Identität*, Xantener Berichte 7, Köln 1998, 191-253.

Márton 2004 - Márton A., *La fibule de type de Mötschwil*, Acta Archaeologica Academica Scientiarum Hungaricae 55, 2004, 279-322.

Maute 1994 - Maute M., *Fibel und Fibeltracht*, in: Hoops J., Beck H., *Reallexikon der germanischen Altertumskunde* 8, 5/6, 1994, 458-467.

Meyer 2001 - Meyer M., *Regionale Ausprägungen der Fibel Var. K nach Kostrzewski*, in: M. Meyer (ed.), *Trans albim fluvium. Forschungen zur vorrömischen, kaiserzeitlichen und frühmittelalterlichen Archäologie. Festschrift für Achim Leube. Internationale Archäologie*. Studia honoraria 10, 2001, 161-176.

Munteanu, Iarmulschi 2013 - Munteanu O., Iarmulschi V., *Linguri de lut din mediul culturii Poieneşti-Lukaşeuca*, Revista Arheologică s.n., 9/2, 2013, 76-84.

Nickel 2011 - Nickel C., *Martberg. Heiligtum und Oppidum der Treverer. II. Die Fibeln vom Martberg. Altfunde, Privatsammlungen, Feldfunde, Grabungen*, in: A. Hafner, H.-M. von Kaenel, H.-H. Wegner (Eds.), Berichte zur Archäologie an Mittelrhein und Mosel 18, Koblenz 2011.

Nikolov 1965 - Nikolov B., *Trakijski pametnici văv Vraèansko*, Izvestija na Arheologičeskija Institut Sofia 28, 1965, 163-202.

Nikolov 1981 - Nikolov B., *Trakijski pogrebenija pri s. Sofronjievo, Vračanski okrăg*, Arheologija Sofia 23, 3, 1981, 30-41.

Nikolov 1990 - Nikolov B., *Trakijski nahodki ot Severnozapadna Bălgarija*, Arheologija Sofia 32, 4, 1990, 14-26.

Pachkova 1977 - Pachkova S. P., *Poselenie poblizu s(ela) Kruglik na Bukovine*, Arheologiia 23, 1977, 24-34.

Pogrebova 1961 - Pogrebova N. N., *Pogrebenjia v mavsolee Neapolja Skifskogo*, in: Pamjaniki epohi bronzy i rannego železa v severnom Pricernomor'e, Materiali i issledovanjia po arheologii SSSR 1961, 103

Polenz 1978 - Polenz H., *Gedanken zu einer Fibel vom Mittellatèneschema aus Káyseri in Anatolien*, Bonner Jahrbuch 178, 1978, 181-216.

Popov 1929 - Popov R., *Novootkriti pametnici ot' željdjzenata epoha v' Bălgaria*, Izvestija na Bălgarskija Arheologičeskija Institut Sofia 5, 1928-1929 (1929), 273-290.

Popović 1994 - Popović P., *Lanzenfibeln des Westbalkans und der Donauniederung*, Balcanica 25, 1, 1994, 53-71.

Popović 1999 - Popović P., *The Scordisci and the Bastarnae*, in: *Le Djerdap/Les Portes de Fer à la deuxième moitié du premier millenaire av. J. Ch. jusqu'au guerres Daciques. Kolloquium in Kladovo-Drobeta-Turnu Severin*, Beograd 1999, 47-54.

Popović, Sladić 1997 - Popović P., Sladić M., *Mladje gvozdeno doba istočne Srbije*, in: *Arheologija istočne Srbije (Archaeology of Eastern Serbia)*, Beograd 1997, 101-114.

Rieckhoff 1992 - Rieckhoff S., *Überlegungen zur Chronologie der Spätlatènezeit im südlichen Mitteleuropa*, Bayerische Vorgeschichtsbläter 57, 1992, 103-121.

Rieckhoff 2008 - Rieckhoff S., *Geschichte der Chronologie der Späten Eisenzeit in Mitteleuropa und das Paradigma der Kontinuität*, Leipziger online-Beitrege für vor- und frühgeschichtliche Archäologie 30, Leipzig 2008, 1–11.

Rustoiu 1996 - Rustoiu A., *Metalurgia bronzului la daci (sec. II î. Chr.- sec. d. Chr.). Tehnici, ateliere si produse de bronz*, Bucureşti 1996.

Rustoiu 1997 - Rustoiu A., *Fibulele din Dacia Preromană*, Bibliotheca Thracologica 22, Bucureşti 1997.

Rustoiu 2001 - Rustoiu A., *Ornamentica pumnalelor curbe traco-dacice*, in: C. Cosma, D. Tamba, A. Rustoiu, *Studia archaeologicaa et historica Nicolao Gudea dicta/Omagiu profesorului Nicloae Gudea la 60 de ani*, Zalău 2001, 181-185.

Rustoiu 2009 - Rustoiu A., *A Late republican bronze situla (Eggers type 20) from Cugir (Alba County), Romania*, Instrumentum 29, 2009, 33-34.

Salać 2013 - Salać V., *Culture groups at the perifery of the La Tène culture*, in: N. Venclová (ed.), *The Prehistory of Bohemia 6. Late Iron Age – the La Tène periode*, Praha 2013, 135-144.

Sîrbu, Borangic 2015 - Sîrbu V., Bornagic C., *Paznicii trecatorii. Morminte dacice pe Valea Oltului*, in: S. Forţiu, A. Stavilă (ed.), *Arheovest III.1. In memoriam Florin Medeleţ. Interdisciplinaritate în arheologie şi istorie. Timişoara, 28 noiembrie 2015*, Szeged 2015, 369-390.

Sîrbu, Borangic 2016 - Sîrbu V., Bornagic C., *Pumnalul sica în nordul Dunării (~200 a. Chr. – 106 p. Chr.)/Le poignard sica au nord du Danube (~200 av. J.-C. – 106 ap. J.-C.)*, Brăila 2016.

Spânu 2002 - Spânu D., *Studien zum Silberschatzfund des 1. Jahrhunderts v. Chr. von Lupu, Rumänien*, Prähistorische Zeitschrift 77, 1, 2002, 84-136.

Spânu 2004 - Spânu D., *Un mormânt de epocă târzie Latène de la Dubova*, Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie 52-53, 2001-2002 (2004), 83-132.

Spânu 2012 - Spânu D., *Tezaurele dacice. Creaţia în metale preţioase din Dacia preromană*, Bucureşti 2012.

Székely 1983 - Székely Z., *Rezultatul ultimelor cercetări din judeţul Covasna în aşezări din epoca bronzului şi prima vârstă a fierului*, Materiale şi Cercetări Arheologice. A XV-a sesiune anuală de rapoarte, Muzeul Judeţean Braşov – 1981, Bucureşti 1983, 143-148.

Teodosiev, Torbov 1995 - Teodosiev N., Torbov N., *Trakijski mogili ot kăsnoeleniceskata epoha pri Tărnava, Beloslatinsko*, Isvestija na Museite v Severnozapadna Bălgaria 23, 1995, 11-58.

Todorović 1972 - Todorović J., *Praistorijska Karaburma*, Beograd 1972.

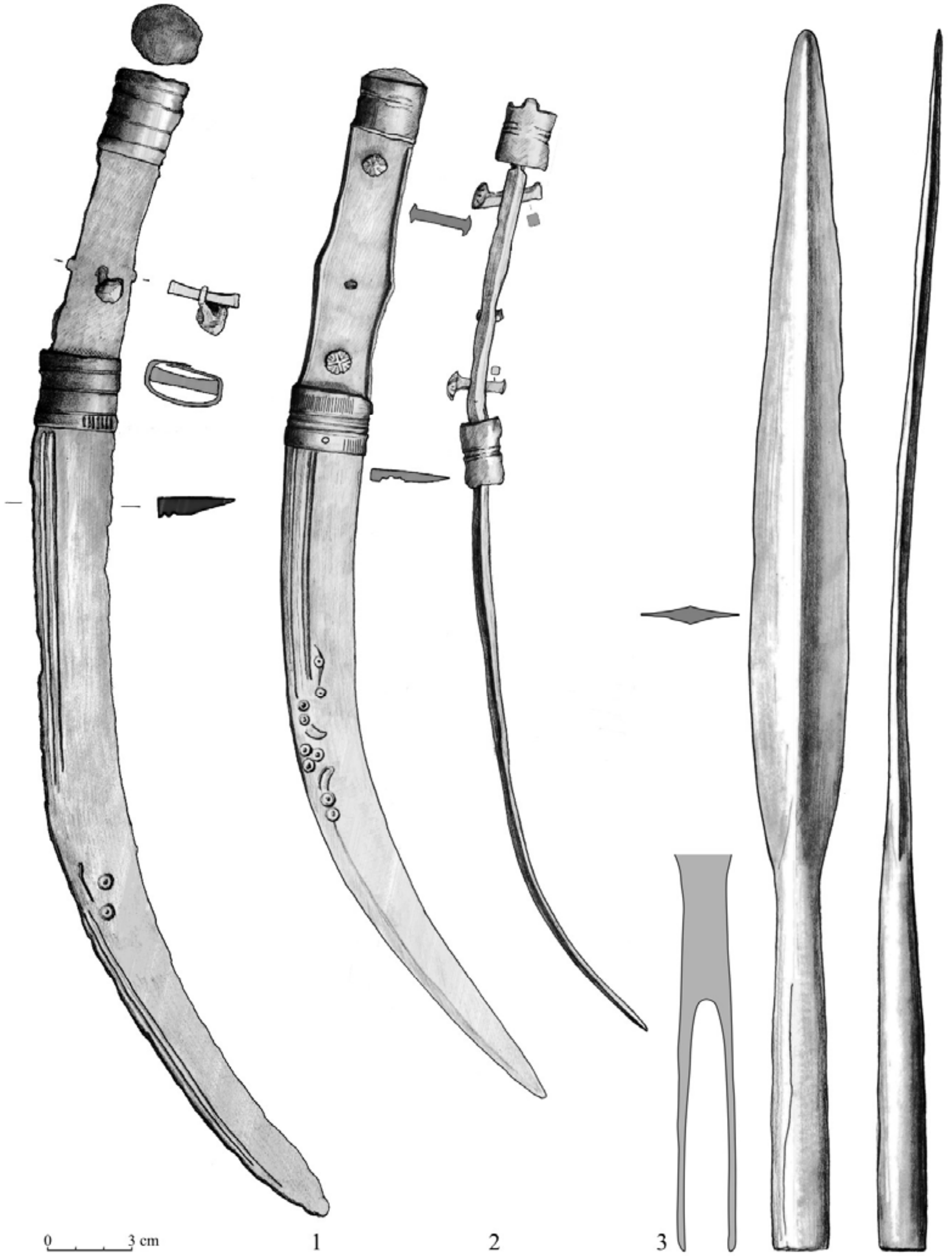
Tudor 1968 - Tudor E., *Morminte de luptatori din a doua epoca a fierului descoperite la Rastu*, Studii şi Cercertări de Istorie Veche 19, 3, 1968, 517-526.

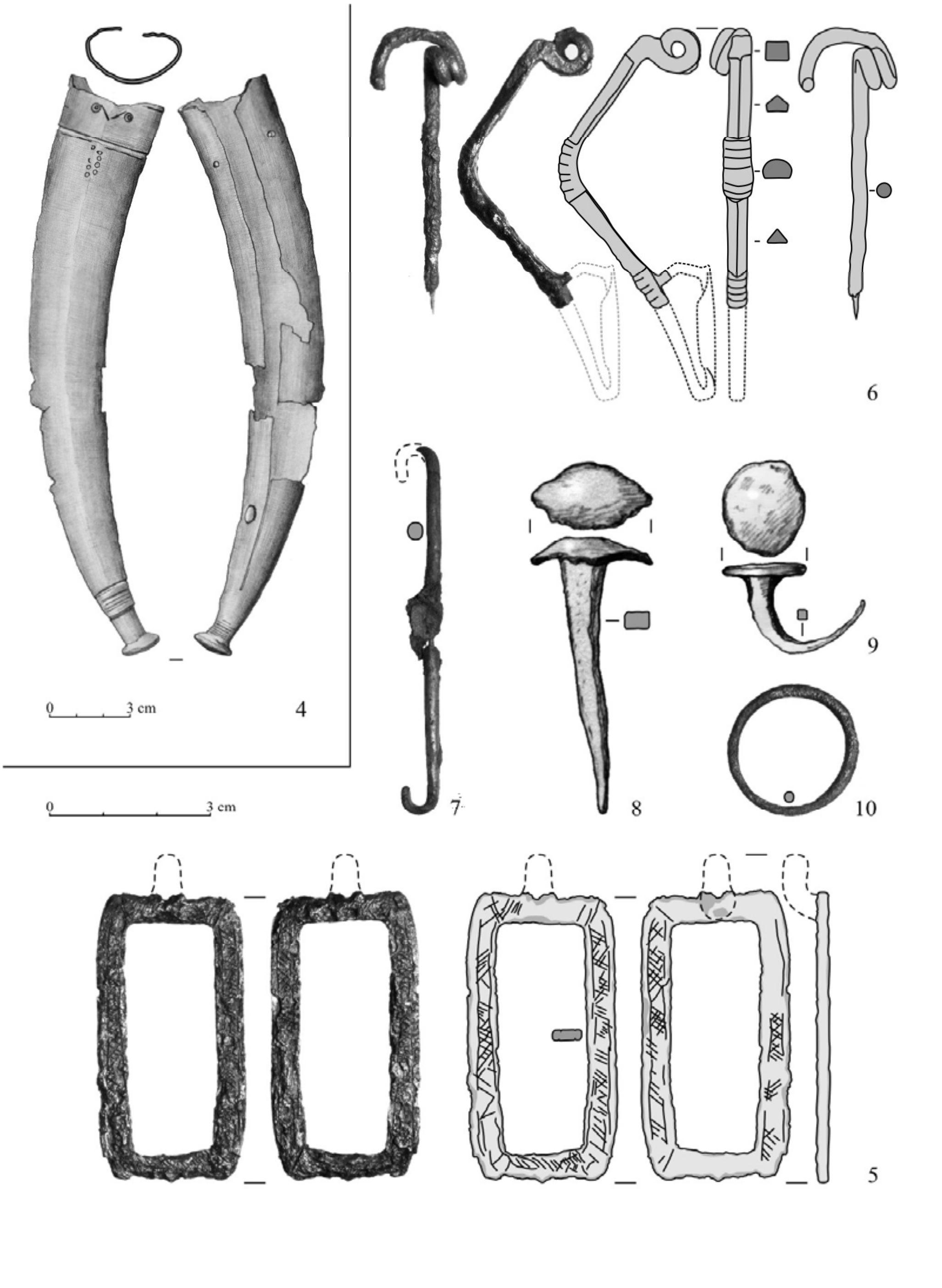
Vasić et al. 2004 - Vasić R., Tapavički-Ilić M., Krstić V., Bader T., *Silber der Illyren und Kelten im Zentralbalkan*, Eberdingen 2004.

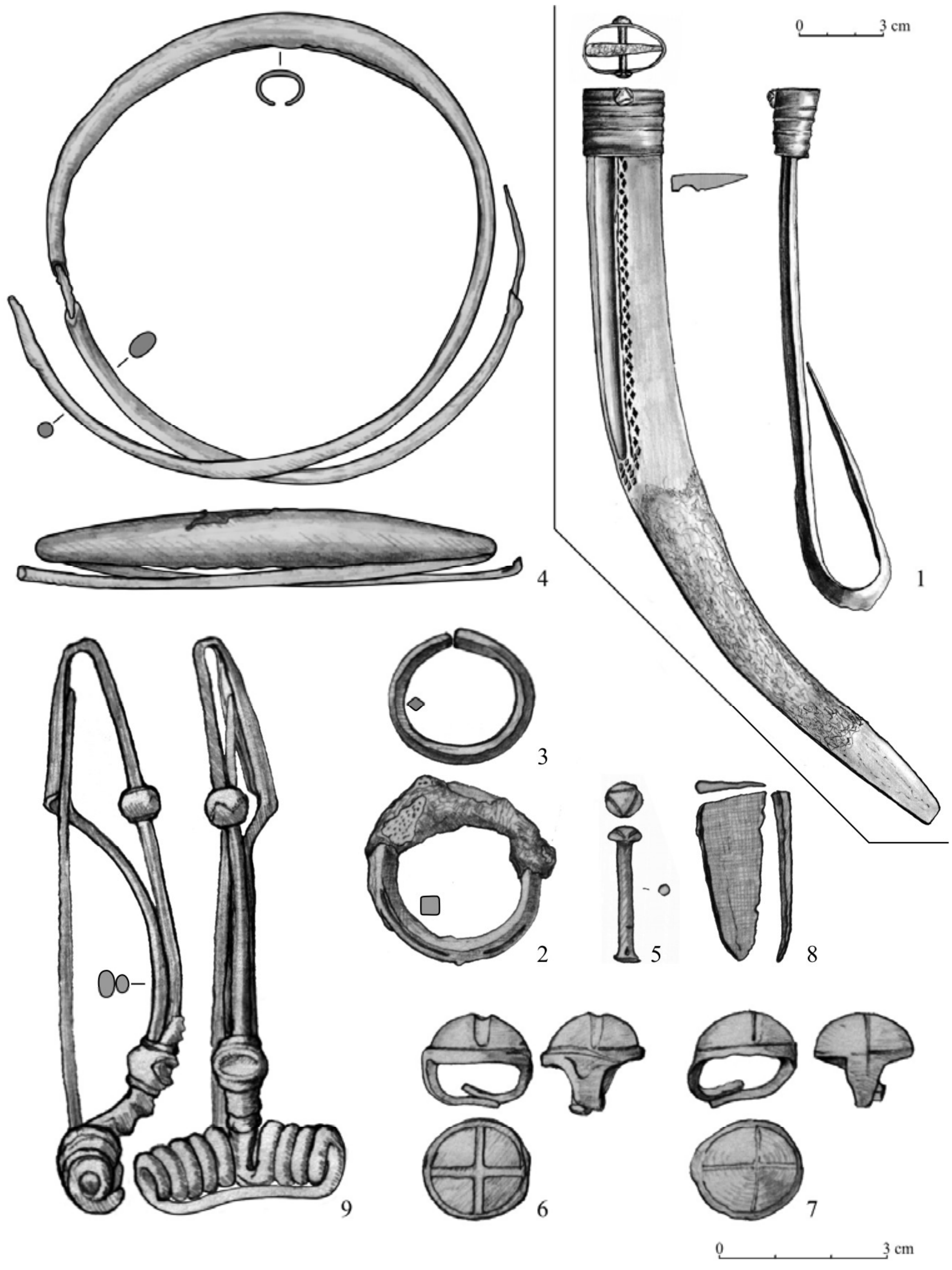
Völling 1994 - Völling T., *Studien zu Fibelformen der jüngeren vorrömischen Eisenzeit und älteren römischen Kaiserzeit*, Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 75, 1994, 147-282.

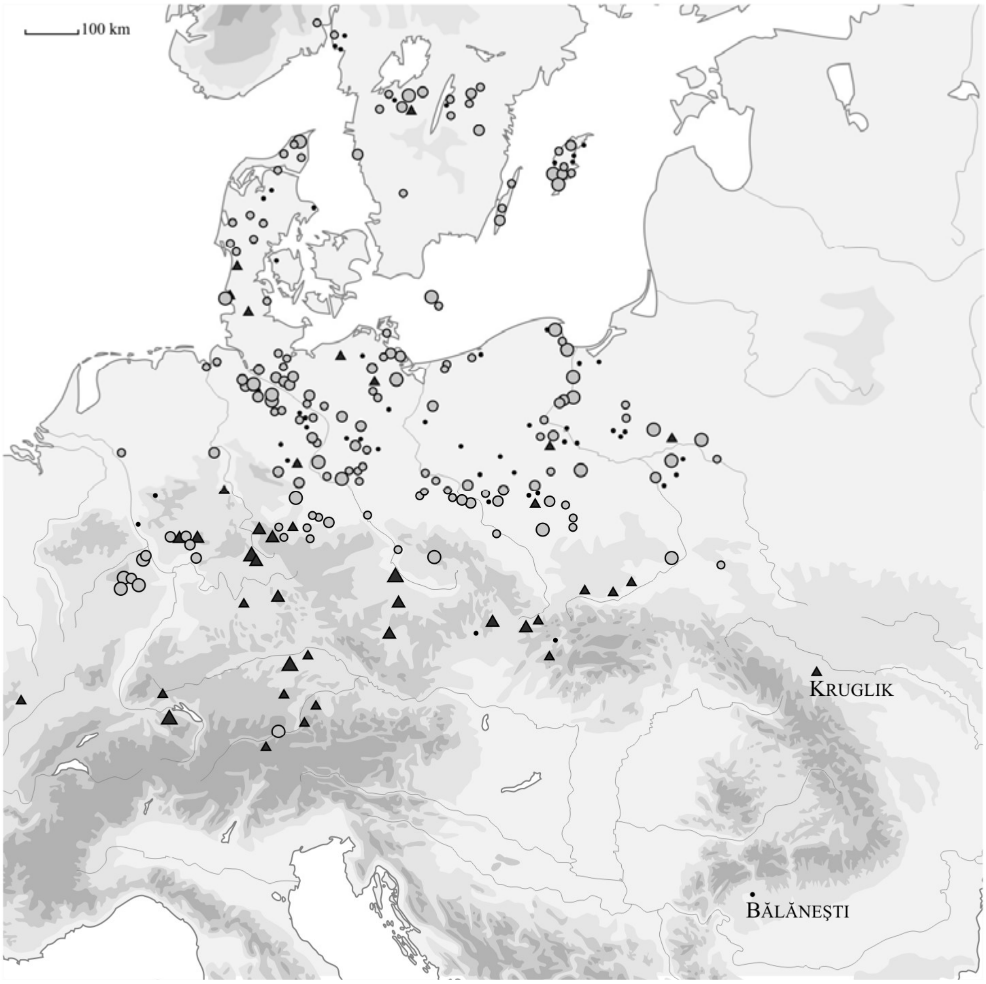
Völling 2005 - Völling T., *Germanien an der Zeitenwende. Studien zum Kulturwandeln beim Übergang vorrömischen Eisenzeit zur älteren römischen Kaiserzeit in der Germania Magna*, British Archaeological Reports, International Series 1360, 2005.

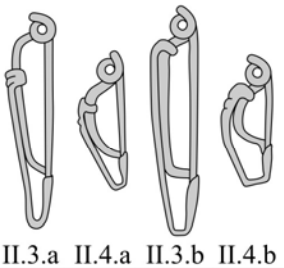
Zirra 2017 - Zirra V. V., *Fibulele de schemă La Tène din România*, Craiova 2017.

0
3 cm
1
2
3

0 3 cm
4
6
7
8
9
10
0 3 cm
5

0
3 cm
1
4
3
2
5
8
9
6
7
0
3 cm

	II.3.a	II.4.a	II.3.b	II.4.b
Boroseşti morm. 9	●			
Lucaşeuca morm. 21	●			
Boroseşti morm. 52	●	●		
Boroseşti morm. 13	●	●		
Dolineni morm. 2		●		
Dolineni morm. 8		●		
Dolineni morm. 3			●	
Dolineni morm. 31			●	
Dolineni morm. 44				●